

УДК 341:347.633

М. МІКУЛЯК,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ НА ОСНОВІ КОНВЕНЦІЙ ПРО ПРАВА ДІТЕЙ ТА УСИНОВЛЕННЯ

У цій статті розкрито основні положення міжнародних Конвенцій, які регулюють права усиновлювачів та дітей, які можуть бути усиновлені, а також встановлюється правова природа відносин, на які поширюються зазначені нормативно-правові акти.

Ключові слова: усиновлення, Конвенція, усиновлена дитина, міжнародно-правовий акт.

Усиновлення – це основна і найбільш переважна форма сімейного влаштування дитини, яка залишилася без батьківського піклування. На жаль, не завжди діти-сироти можуть знайти нову сім'ю на території своєї держави, і в цьому випадку національне усиновлення зможе замінити правовий інститут міжнародного усиновлення. Міжнародне усиновлення є найкращим засобом забезпечення дітей-сиріт батьками, які зможуть створити нормальні умови для життя усиновленої дитини. Але для того, щоб усиновлення було спрямоване на задоволення потреб дітей, відповідна процедура усиновлення має бути прозорою.

Різні держави мають різні системи права, вимоги, що ставляться до документів, гарантії захисту прав дитини після усиновлення. Усе це викликає необхідність використання єдиних стандартів і правил міжнародного характеру, які були вироблені й прийняті міжнародним співтовариством у формі Конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міжнародного усиновлення.

Одним з предметів трактування норм міжнародного приватного права є саме міжнародне усиновлення, тобто ті випадки усиновлення коли сторони належать до різних правопорядків, або усиновлення має місце на території іноземної держави. На нашу думку, потрібно зупинитися на терміні «міжнародне усиновлення». Термін «міжнародний» ототожнюється зі словом «міждержавний». За допомогою такого поняття розкривається значення терміна «міжнародні відносини», які є предметом вивчення в міжнародному публічному праві такого інституту, як усиновлення дітей на відповідному рівні. В міжнародному приватному праві термін вживається в значенні, яке виходить за рамки правової системи якоїсь однієї держави. Предметом міжнародного приватного права є цивільно-правові, шлюбно-сімейні та трудові відносини, які породжуються саме завдяки діяльності, яка може бути здійснена на міжнародному рівні.

Однією з умов встановлення усиновлення є те, що усиновлення можливе тільки на користь дитини, причому особливо треба враховувати цей інтерес, якщо дитина усиновляється іноземними громадянами. Міжнародне усиновлення у сучасному світі стало явищем широко розповсюдженим, особливо після Другої світової війни, коли усиновлення стало інтернаціональним процесом. До цього часу національним законодавством інститут міжнародного усиновлення відомим не був, а для його регламентації застосовувалися норми

внутрішнього усиновлення. Другим етапом хвилі міжнародного усиновлення стало закінчення війни у Північній Кореї, коли традиційно багатодітна країна була вимушена певним чином розмістити дітей-сиріт, що залишилися без батьківської опіки після військових дій. Військовослужбовці, а також інші категорії громадян висловили бажання усиновити цих дітей, звертаючись за допомогою до посередників та перших агенцій з організації усиновлення іноземних дітей. Наступним етапом усиновлення стали 1960-ті роки, із залученням до усиновлення дітей з країн, що позбулися колоніальної залежності. На кінець 1980-х років у всьому світі щорічно мали місце близько 20 тис. таких усиновлень. Зазвичай законодавства країн, що «дебютують» на арені міжнародного усиновлення, є недосконалими, що породжує порушення прав дітей, норми моралі, міграційне законодавство і т. д. [5].

Для вирішення питань міжнародного усиновлення на рівні національного і міжнародного права приймається широке коло нормативних актів, які присвячені колізійному і матеріальному регулюванню.

У внутрішньому праві багатьох країн норми, присвячені вирішенню питань міжнародного усиновлення, встановлюють прив'язки до особистого закону (громадянства, місця проживання тощо) усиновителя з поєднанням із законом усиновлюваного, або третіх осіб, від яких залежить надання згоди на усиновлення, та інколи *lex fori*. Це законодавства Грузії, Німеччини, Австрії, Угорщини, Греції, Іспанії, Італії, Ліхтенштейну, Румунії, Тунісу, Швейцарії, Естонії, Японії. Такі країни, як Португалія і Швейцарія, не дозволяють усиновлення, якщо воно не передбачене законом усиновлення, очевидно, для запобігання виникненню «шктульгаючого» усиновлення. Деякі країни використовують 1–2 прив'язки для колізій міжнародного усиновлення: до закону місця проживання сторін (Венесуела, Перу, Канада), *lex fori* (В'єтнам), національного закону сторін (Польща), громадянства усиновителя і *lex fori* (Чехія) [5].

На сьогодні, найвідомішими міжнародно-правовими актами, що регламентують міждержавне усиновлення дітей, є Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини, Європейська конвенція Ради Європи про усиновлення (переглянута) і Гаазька конвенція про захист дітей (Конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення), які спрямовані на поліпшення якості праці центральних органів влади, інших компетентних органів (організацій), що займаються процедурою міжнародного усиновлення.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини – це перший і основний міжнародно-правовий документ, який визначає права дітей. Метою Конвенції є встановлення стандартів для захисту дітей від зневаги та образ, з якими вони можуть зіткнутися. В ній беруться до уваги різні культурні, політичні та економічні особливості держав. На першому плані в цьому документі стоять інтереси самої дитини. Відповідна Конвенція була прийнята 20 листопада 1989 року [6].

Відповідно до п. п. 1 і 2 ст. 20 Конвенції ООН дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надаються державою, а також держави-учасниці відповідно до своїх національних законів забезпечують зміну догляду за дитиною.

Тобто на основі цих статей можна зробити висновок, що держава повинна забезпечити тимчасове перебування дитини, яка була позбавлена батьківського піклування, у дитячих будинках, виховних закладах до її повноліття або до моменту поки дитину усиновлять.

Держави-учасниці, які визнають і/чи дозволяють існування системи усиновлення, забезпечують, щоб найвищі інтереси дитини враховувалися в першочерговому порядку, і вони:

а) забезпечують, щоб усиновлення дитини дозволяли лише компетентні власті, які визначають згідно із застосовуваними законом і процедурами та на підставі всієї інформації, що стосується справи і достовірна, що усиновлення допустиме з огляду на статус дитини щодо батьків, родичів і законних опікунів і що, якщо потрібно, зацікавлені особи дали свою усвідомлену згоду на усиновлення на підставі такої консультації, яка може бути необхідною;

б) визначають, що усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною, якщо дитина не може бути передана на виховання або в сім'ю, яка могла б забезпечити її виховання або усиновлення, і якщо забезпечення якогось придатного догляду в країні походження дитини є неможливим;

в) забезпечують, щоб у випадку усиновлення дитини в іншій країні застосовувалися такі самі гарантії і норми, які застосовуються щодо усиновлення всередині країни;

г) вживають всіх необхідних заходів з метою забезпечення того, щоб у випадку усиновлення в іншій країні влаштування дитини не призводило до одержання невиправданих фінансових вигід, пов'язаних з цією особою;

д) сприяють у необхідних випадках досягненню цілей цієї статті шляхом укладення двосторонніх і багатосторонніх домовленостей або угод та намагаються на цій підставі забезпечити, щоб влаштування дитини в іншій країні здійснювали компетентні власті чи органи [2].

Конвенцію про захист дітей та співпрацю щодо міжнародного усиновлення (Гаазька конвенція) було прийнято 29 травня 1993 року. Цей міжнародно-правовий акт був створений, спираючись на основні положення і принципи Конвенції ООН про права дитини, його метою було створення гарантій для того, щоб міжнародне усиновлення здійснювалося в найкращих інтересах дитини та при додержанні усіх її основних прав, визнаних міжнародним правом.

Конвенція про права дитини трактує «правило», на яке спираються всі міжнародні акти з усиновлення: при вирішенні справ з усиновлення перш за все враховуються інтереси дитини.

Однією з цілей Гаазької конвенції є створення системи співпраці між договірними державами і забезпечення взаємного визнання актів усиновлення, здійснених відповідно до цієї Конвенції.

Згідно зі ст. 2 Гаазької конвенції, вона застосовується, коли дитина, що постійно проживає в одній з договірних держав («держава походження»), переїхала, переїздить або повинна переїхати в іншу договірну державу («приймаюча держава») чи після її усиновлення в державі походження подружжям чи особою, що звичайно проживає в приймаючій державі, чи з метою такого усиновлення в приймаючій державі чи в державі походження [3].

Гаазька конвенція стосується саме сфери міжнародного приватного права. А міжнародне приватне право, як уже зазначалося вище, це – комплекс правових норм, які регулюють цивільно-правові відносини, що мають міжнародний характер. Основне завдання міжнародного приватного права полягає у розв'язанні колізії між двома правопорядками. При ратифікації вищезгаданих Конвенцій колізії, які можуть виникнути при вирішенні питань з усиновлення у національних актах і міжнародних, можна вирішити спираючись на відповідне міжнародне законодавство [4, ст. 574].

Спираючись на назву та норми, приписані у Гаазькій Конвенції, можна зробити висновок, що дитину усиновляє держава, а не фізична особа, що проживає на території іноземної держави. Тобто відповідна держава надає можливість своїм громадянам ввезти дитину і приймає її у своє громадянство, якщо усиновителі цього бажають, а дитина, що досягла певного віку, не заперечує. Але у будь-якому випадку дитина житиме і виховуватиметься, в першу чергу, в сім'ї, а вже потім у тій або іншій державі. Тому термін «міжнародне усиновлення» як найповніше відповідає значенню вказаних відносин та не суперечить змісту самої Гаазької Конвенції.

Що ж до Європейської конвенції Ради Європи про усиновлення дітей, то вона була прийнята 27 листопада 2008 р. і є документом, який об'єднує і доповнює два вищезгаданих нормативно-правових акти і в якому визнається, що відповідна Конвенція застосовується лише до правових інститутів усиновлення, якими створюються постійні відносини між дитиною й батьками.

Відповідна Конвенція передбачає обов'язкову згоду матері й батька (або в разі відсутності й батька, й матері, які могли б надати згоду, згода будь-якої особи чи установи, які вповноважені надати таку згоду замість них); згода дитини, яка відповідно до закону вважається такою, що має достатній рівень розуміння; дитину вважають такою, що має достатній рівень розуміння, після досягнення віку, який визначено законом та який не повинен перевищувати 14 років; згода другого з подружжя чи зареєстрованого партнера усиновлювача. Якщо ж, наприклад, батько чи мати позбавлені батьківських прав стосовно дитини або принаймні права давати згоду на усиновлення, закон держави-учасниці може передбачати, що одержання його чи її згоди не є обов'язковим [1].

Слід також зазначити, що особам, згода на усиновлення яких вимагається, повинні бути надані консультації, які можуть бути необхідними, і належним чином повідомлено про наслідки їхньої згоди, зокрема чи призведе усиновлення дитини до припинення правових відносин між дитиною та сім'єю її походження. Згоду повинно бути надано вільно в установленій правовій формі й висловлено чи засвідчено письмово.

Конвенція також передбачає, що усиновлювати дитину можуть дві особи різної статі (які перебувають у шлюбі між собою або які перебувають у зареєстрованому партнерстві, якщо такий інститут існує, а також усиновлювати дитину можна одній особі. Термін «зареєстроване партнерство» означає перехідну форму між простим співжиттям і офіційно зареєстрованим шлюбом.

Завдяки інституту «зареєстрованого партнерства» у країн – учасниць Конвенції з'явилася можливість легалізувати відносини гомосексуальних пар, що і є підтвердженням до ч. 2 ст. 7 Конвенції.

Відповідно до ч. 3 ст. 22 Конвенції усиновлена дитина повинна мати доступ до наявної в компетентних органах інформації стосовно її походження. Коли батьки, від яких вона походить, мають законне право на нерозголошення інформації про свою особу, вона залишається відомою компетентному органу в обсязі, дозволеному законом, для вирішення питання про відміну цього права й розкриття інформації, яка ідентифікує особу, зважаючи на обставини й відповідні права дитини та батьків, від яких вона походить. Відповідне повідомлення може бути надано усиновленій дитині, яка не досягла повноліття. Тобто у будь-якому випадку усиновлена дитина може і має право знати про своє біологічне походження.

З вищесказаного можна зробити висновок, що на сьогодні міжнародне усиновлення є розвиненим правовим інститутом, а відповідні Конвенції є засобом запобігання вчиненню порушень у цій сфері, а також дозволяють розширити межі поняття «міжнародне усиновлення».

Список використаних джерел

1. Європейська Конвенція Ради Європи про усиновлення дітей (переглянута) від 27.11.2008. Ратифікована Україною 15.02.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a17
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй «Про права дитини» від 20.11.1989 р. Ратифікована Верховною Радою України 27.09.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021;
3. Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення (Гаазька конвенція про захист дітей) від 29.05.1993. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_365;
4. Комарчук І. Шляхи вирішення питань, пов'язаних з міжнародним усиновленням: Гаазька Конвенція про захист дітей та співпрацю щодо міжнародного усиновлення від 29 травня 1993 року / І.А. Комарчук // Держава і право: зб. наук. праць. – К.: ін-т держави і права ім. В.М. Вернадського НАН України. – 2010. – Вип. 48. – С. 572–577.
5. Кодифікація та її види. Уніфікація. Адаптація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://student.zoomru.ru/mejpravo/kodifkacya-ta--vidi-unfkacya/159845.1288784.s2.html>
6. Конвенція ООН про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Конвенція_ООН_про_права_дитини

В данной статье раскрыты основные положения международных Конвенций, регулирующих права усыновителей и детей, которые могут быть усыновленными, а также устанавливается правовая природа отношений, на которые распространяются указанные нормативно-правовые акты.

Ключевые слова: усыновление, Конвенция, усыновленный ребенок, международно-правовой акт.

This paper covers the basic provisions of international Conventions which treat rights both adoptive parents and children who may be adopted, and established the legal nature of relationships covered by these regulations.

Key words: adoption, Convention, adopted child, international legal instrument.

Одержано 3.03.2015.